

Bioetičko–deontološki, profesionalni i moralno–vrijednosni integritet liječničkoga djelovanja

Suzana Vuletić*, Aleksandar Včev**

Sažetak

S obzirom na prigovore da je visoko sofisticirana biomedicina zaražena progresivnim tehnološkim egzibicionizmom, nagrižena depersonalizacijom i rutinizacijom humanističkoga pristupa te “inficirana metastazama” utilitarističke etike, konfuzijom bioetičkoga pluralizma, moralnoga relativizma i anomijom pravno–permisivnoga normativizma, članak nastoji analizirati iskušenja liječničkoga djelovanja i odnos zdravstvenih djelatnika prema profesionalnoj etici i moralu te medicinskoj deontologiji i biopravu, na čemu se temelji moralno–vrijednosni integritet zdravstvenoga djelatnika.

Ključne riječi: zdravstvo; bioetika; medicinska deontologija; moralna odgovornost; dentalna etika

Uvod

Već i sam, ekspanzivno postavljeno naslov ovoga rada stavlja svakog zdravstvenog djelatnika u *multi–tasking* poziciju Sizifova nastojanja “nemoguće misije” zadovoljenja svih zahtijevanih kliničkih, protokolarnih, zakonodavnih, deontoloških, bioetičkih i moralno–karakternih predispozicija humano orijentiranoga liječničkoga djelovanja.

Do nedavno se je rijetko koji zdravstveni djelatnik suočavao s tolikim izazovima raskola odanosti između vlastite savjesti i radne etike unutar profesionalnih konflikata, kompleksnih korporativnih situacija medicinske industrije, u kojima

* Izv. prof. dr. sc. Suzana Vuletić, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet. Adresa: Petra Preradovića 17, 31400 Đakovo, Hrvatska. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5629-6635>. E–adresa: suzanavuletic007@gmail.com

** Prof. dr. sc. Aleksandar Včev, dr. med., Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo. Adresa: Crkvena 21, 31000, Osijek, Hrvatska. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0512-462X>. E–adresa: aleksandar.vcev@fdmz.hr

Članak je prošireno i doradeno predavanje održano na 2. Međunarodnom kongresu *Etika u dentalnoj medicini*, u organizaciji Hrvatskoga kršćanskoga društva dentalne medicine i Hrvatske komore dentalne medicine od 2. do 3. rujna 2022. u Zagrebu.

se sve češće uvida suprotstavljanje ciljeva istraživanja s medicinskom etikom. Oni za sobom povlače brojne vrijednosno orijentirane dvojbe, koje ova struka pretpostavlja. Posljedično se smatra kako se sama medicina nalazi na svojevrsnom “respiratoru” moralnih konotacija, nekada, plemenito obilježene znanstvene discipline.

Zato je potrebno revalorizirati tradicionalni ideal medicine kao eminentno humanističke djelatnosti, koju će provoditi moralno odgovorni i profesionalno savjesni zdravstveni “službenici”, odupirući se brojnim profesionalnim izazovima, poštujući neizostavna etička načela, zaštićena legislativno–biopravnim te profesionalno–deontološkim normama, dodatno motivirana kršćanskim *ethosom* i etikom vrlina, koji bi internom motivacijom zdravstvenoga apostolata uspjeli nadvladati izazove liječničkoga djelovanja, kojih nije lišena ni jedna zdravstvena struka, a napose je određen naglasak u ovom članku stavljen na pripadnike dentalne medicine.

1. Iskušanja liječničkoga djelovanja

Iako su, tradicionalno gledano, pripadnike širega kruga biomedicinske struke pratile konotacije respektabilnoga društvenoga renomea, u današnje vrijeme moderne biomedicine biti zdravstvenim djelatnikom, a napose medicinarom visokih moralnih bioetičkih načela, uistinu postaje sve teže.

Na tom tragu biskup Pozaić konstatira da »današnji liječnik sve više doživljava raskorak svojeg poziva. Prva je: stručna liječnička nadležnost u pitanjima zaštite zdravlja i očuvanja života. Druga je: osobna etičko–moralna nadležnost u prosudbi svojih moći i tehnoloških dostignuća na tom području« (Pozaić, 1998, 92).

Takva dihotomija proizlazi iz različite motivacije i bioetičke predispozicije s kojom se pojedinci opredjeljuju za medicinsku struku (ovisno o tom proizlazi li ona iz čiste filantropije, pukoga karijerizma ili komercijalnoga menadžerstva). Na tim se temeljima rađa i različit moralno–etički vrijednosni stav prema profesionalnomu pozivu. Unutarnji motiv koji se javlja kod čovjeka i pokreće ga prema odabiru i ostvarenju liječničkoga poziva često razotkriva načela djelovanja koje će taj isti zdravstveni djelatnik provoditi pri svojem radu: načinu ophođenja prema pravilima struke, moralnoj odgovornosti, profesionalnosti i humanosti, u otežanim okolnostima suvremenih biomedicinskih ideacija, uzrokovanih rapidnim napretkom.

U tom istom kontekstu, papa Ivan Pavao II. napominje da »iako stoljećima osmišljena da pomaže i unapređuje ljudski život, na medicinskom se polju susrećemo s golemim i dramatičnim sukobom između dobra i zla, između ‘kulture života’ i ‘civilizacije smrti’. Nalazimo se ne samo ‘ispred’, nego nužno ‘usred’ tog sukoba« (EV 28). Njega na svojevrsan način podržavaju pojedine biomedicinske intervencije koje odstupaju od svoje izvorne plemenitosti i omogućavaju svojim tehnikama da manipuliraju ljudskim životom na razne načine. Medicina, koja je po svojoj naravi usmjerena obrani i brizi za ljudski život, u nekim se slučajevima vidno počinje zalagati za ostvarenje postupaka usmjerenih protiv dobrobiti oso-

be kao takve, te na taj način postaje kontradiktorna svojem izvornom pozivu, »prlja svoje lice i ponižava dostojanstvo svojih službenika« (EV 24).

Postoje i oni oblici obezvrjeđivanja ljudskoga života kod kojih problematičnost ponekad nije lako odmah prepoznati. Takvi zahvati ponekad se opravdavaju napretkom znanosti ili interesima društva. Njihovi su sukrovci zakonodavne vlasti, koje ih na pravnoj razini legaliziraju i depenaliziraju te javno nameću svojevrstne ideologije koje ne poštuju puno ostvarenje ljudskoga života. Na tragu toga promišljanja, moralni teolog Matulić ističe da »nove okolnosti, obilježene ireverzibilnim progresom biomedicinskih znanosti, potiču suvremenog čovjeka na promišljanje i istraživanje kompleksnih mehanizama zaštite od samouništenja i dehumanizacije, kako medicinske, tako i društvene prakse u cjelini« (Matulić, 2002, 42). To proizlazi iz činjenice da moderna medicina na neki način sve više odstupa od svojega temeljnoga tradicionalnoga postulata da bude stalna pratnja i pomoć ljudskom biću u trenucima njegove biološke slabosti, patnje i boli. Naprotiv, sve je uočljivija težnja biomedicine da potpuno biotehnološki zagospodari ljudskim životom.

Vodena biotehnološkim apetitima zdravstvenoga blagostanja i neosporavajućega napretka, suvremena biomedicina, lišena svojega antropološkoga personalizma, u svojoj globalnoj viziji postupno gubi senzibilitet za cjelovit, holistički vid čovjeka, svodeći ga samo na njegovu kvantitativno–materijalno–organsku dimenziju, izostavljajući psihološko–duhovnu kompoziciju.

U tom obzorju, osobe zaposlene u zdravstvenom sustavu sve se češće suočavaju s neminovnom depersonalizacijom pacijenata kao posljedicom visoke tehnologizacije, rutinizacije i kompjuterizacije medicine primjenom sofisticiranih dijagnostičkih i terapijskih metoda, čime se neminovno umanjuje mogućnost primjene topline humanističko–empatijske naklonosti i sveukupna kvaliteta zdravstvene njege.

Budući da je moderna medicina povisila svoje tehnološke standarde, zdravstveni se djelatnici svakim danom sve više nalaze i pod pritiskom sve veće birokracije, administracije, tipizacije osiguranika, stalnoga usavršavanja, stručnoga praćenja i sl. Sve to onemogućava antički ideal filantropije savezničkoga odnosa liječnika i pacijenta.

Medicinari su danas i pod velikim pritiskom državne hijerarhije, organizacija i propagandi, što stvara dodatno opterećenje. Prisutnost i nemogućnost uskladiivanja s ostalim osobljem prisutnim unutar medicinske ekipe društvene kontrole (pravnici, menadžeri, članovi etičkih vijeća, osiguravatelji i dr.), kojima zdravstveni djelatnici trebaju opravdavati svoje postupke rada, dodatno otežava provedbu integralnoga pristupa, usredotočenosti na holističke potrebe bolesnika.

To rezultira zbuñjenošću i sukobom između vjernosti struci i odanosti instituciji, a pojedince beskrupulozne savjesti i do podložnosti neetičkim i neprofesionalnim radnjama mogućih manipulacija, ili ih tjera u bijeg privatizaciji. No, i tu susrećemo određene neetičnosti supsidijarne prirode pravedne distribucije zdravstvene zaštite, koja pruža privilegirane usluge samo za odabrane koji si mogu priuštiti pravovremenu dijagnostiku, specijalističke pretrage, “pametne

lijekove”, zahvate rekonstruktivne kirurgije i dentalni “hollywoodski osmijeh” estetskoga zadovoljstva, sukladno platežnoj moći klijenta, bolesnika ili pacijenta.

Osim toga, zdravstveni djelatnici trebaju biti stalno dežurni i na raspolaganju u slučajevima hitnih intervencija. Često se tako sami odriču i žrtvuju svega onoga što drugi imaju prosječnim životom. Zbog toga mnogi pate od stresa te psihičkoga i duševnoga iscrpljenja, sindroma *burn-out*, *mobbinga*, anksioznosti nepredvidljivih ishoda ili straha od potencijalnih tužbi zbog nesavjesnoga liječenja i dr., bez adekvatnoga *team buildinga* i prevencije profesionalnoga sagorijevanja.

Primjećujemo da su u suvremenom dobu medicinski izazovi moderne tehnologije prerasli okvire tradicionalne Hipokratove prisege te stavili na kušnju liječničku struku te “teorijama zavjere” izazvale sumnju u povjerenje etičkih dimenzija javno zdravstvene zaštite. Sve navedeno ima negativne posljedice na medicinu kao eminentnu humanističku znanost, ali i motivaciju odabira liječničkoga poziva pod tim vidom profesionalnoga *multitaskinga*, hijerarhijske subordinacije, politizacije i ekonomske racionalizacije zdravstvenih troškova, što dovodi i do disproporcionalnoga broja odnosa zdravstvenoga osoblja i pacijenata te inozemno prihvatljivijim uvjetima rada “odljevom mozgova”.

Na tom tragu možemo mirne duše konstatirati da su iskušenja na medicinskom bojnopolju poprilično velika. Nije teško podleći im i dati se zavesti nepoštenom i bezobzirnom borbom za politički položaj, osobnu profitabilnu korist i ekonomski standard trgovačko–menadžerske *business* medicine. To zagušuje osnovnu ljudskost i temeljni ideal liječničke profesije, utemeljen na čvrstim osnovama zahtijevanih profesionalnih normi i bioetičkih postulata.

2. Odnos zdravstvenih djelatnika prema profesionalnoj etici i moralu

Pojam zdravstvenoga radnika, određen čl. 120 Zakona o zdravstvenoj zaštiti, podrazumijeva osobe koje neposredno pružaju zdravstvenu zaštitu stanovništvu, uz obvezno poštivanje moralnih i etičkih načela zdravstvene struke (Bošković, 2007, 45).

Na konkretnom biomedicinskom području za to je uže odgovorna medicinska etika, »znanstvena disciplina koja se bavi teorijskim i praktičnim moralnim pitanjima o medicini i zdravstvu« (Furlan, 2004, 61). Pri tom im bitnu korist pružaju strukovne smjernice etičkih kodeksa, koji nažalost ne uspijevaju pokriti sve perpleksne situacije na koje mogu naići u svojem profesionalnom radu. Medicinska etika, svojstvena prosudbi i donošenju profesionalnih odluka, kojima se ocjenjuju postupci zdravstvenih djelatnika, više ne uspijeva pokriti sva područja problematike, stoga medicinska etika uvažava i bioetičku disciplinu u susretu s pojedinim kliničkim dilemama s kojima se susreću liječnici u svojem djelovanju. Ona nastoji primjenjivati opća bioetička načela na konkretne slučajeve pod biološkim, medicinskim, pravnim i etičkim profilom na polju biomedicinskih znanosti.

U širem i danas općenito prihvaćenom smislu, »bioetika proučava i vrednuje ljudsko djelovanje na području znanosti o životu i brizi za zdravlje, u svjetlu moralnih vrijednosti i načela, obuhvaća područje nastajanja života, radanja, zdrav-

lja, bolesti, umiranja, smrti, kvalitete života, istraživanja i pokusa, kao i njihova pravnoga i društvenoga normiranja« (Reich, 1978, XIX). Ona je neminovno nužna, jer svakodnevni napredak na području biomedicinskih znanosti neprestano nudi nove mogućnosti, ali i zamke zasad nesagledivih futurističkih komplikacija i kontraindikacija: predkliničkim istraživanjima, otkrićima novih lijekova, tehnološkim probojem, razvojem genetičkoga inženjerstva, prenatalnom i predimplantacijskom dijagnostikom, reproduktivnim tehnologijama, plastičnom kirurgijom, arteficialnom restorirajućom i *enchancement cyborg* medicinom, eutanazijskim i distanazijskim intervencijama u terminalnom stadiju života, čime je postalo moguće kontrolirati i reprogramirati ljudsko rađanje i umiranje, te prevenirati i iskorijeniti brojne bolesti.

U tom rapidnom progresu kliničkih inovacija, opet na žalost, ni sama medicinska etika ni klinička etika ni bioetika u određenim se kazusima ne čine primjenljivima.

Sukladno konfuziji bioetičkoga pluralizma, moralnoga relativizma i anomiji pravnoga normativizma, na medicinskom se području sve više uvida i svojevrсно svjesno odstupanje od obligatornih načela, koje kompromitiraju profesionalni i etičko vrijednosni integritet liječničkoga djelovanja.

Zbog toga je važno uže subspecijalističko etičko normiranje za svaku pojedinu zdravstvenu struku, a s obzirom da se ovim člankom namjeravamo više usredotočiti na stomatologiju, za nju je nadležna etika dentalne medicine.

Stomatološki liječnici dio su zdravstvene profesije s vrlo visokim etičkim standardima, jer se moraju nositi sa situacijama koje zahtijevaju moralno ponašanje i prosuđivanje. Stoga se etika u dentalnoj medicini smatra intrinzičnom komponentom stomatološke prakse. Iz toga proizlazi da stomatološka etika zahtijeva pažljivo i sustavno promišljanje i analizu moralnih i bihevioralnih odluka (ADA, 2023).

U Hrvatskoj su norme etičkoga kodeksa poblizje precizirane u Kodeksu dentalne etike i deontologije (HKDM, čl. 1), kojim se utvrđuju načela, pravila, standard profesionalnoga ponašanja te etike, kojih su obvezni pridržavati se članovi komore. S obzirom na to da je ona nužna i u akreditaciji studijskih programa, u obrazovanju studenata stomatologije, *Dental Ethics Manual* (“Priručnik dentalne etike”) navodi da proučavanje etike priprema studente stomatologije za prepoznavanje problema i njihovo rješavanje na razuman i dosljedan način (Williams, 2007). Kako bi ispunili profesionalna očekivanja, »važno je da stomatolozi prepoznaju i primjerom pokazuju najvažnije vrijednosti stomatologije, posebno suosjećanje, kompetentnost i neovisnost. Te vrijednosti, zajedno s poštivanjem osnovnih ljudskih prava, služe kao temelj stomatološke etike. To sve zahtijeva da diplomirani stomatolog mora imati znanje i razumijevanje o moralnim i etičkim odgovornostima. Posebno, kompetencije na razini poznavanja i primjene etičkih načela i pravnih elemenata« (Cowpe et al., 2010). Kao hvale vrijedan prototipni primjerak možemo navesti četvrti po redu priručnik o standardima u dentalnoj medicini neovisne strukovne organizacije u Ujedinjenom Kraljevstvu, General Dental Council pod naslovom *Standards for Education: Standards and require-*

ments for providers, koji uključuje i presjek njihova poznavanja zakona, etike i profesionalne aspekte dentalne medicine (GDC, 2015). Sukladno tim smjernicama detaljno su razradeni nastavni silabi etike u dentalnoj medicini, s ciljem upoznavanja studenata s bioetičkim izazovima, kliničkim dvojabama i temeljnim etičkim načelima za primjereno obavljanje profesije u kontekstu zdravstvene zaštite kako bi se postiglo osobni bioetičko–moralni razvoj i profesionalna odgovornost.

Etički stav stomatologa trebao bi počivati na individualnom osjećaju odgovornosti, primjenom univerzalnih etičkih načela (Ozar i Sokol, 2002). Osnovna etička načela u stomatologiji ista su ona koja važe i u općoj medicini, opisana kao univerzalna etička načela (poštivanje autonomije, dobročinstva, neškodljivosti, pravednosti) (Beauchamp i Childress, 1989; Childress, 1989). Međunarodna etička načela Svjetske dentalne organizacije (FDI) također zahtijevaju od zdravstvenih djelatnika i osiguranje profesionalne povjerljivosti svih informacija o pacijentu i njegovu liječenju te poštivanje privatnosti (Williams, 2007). No, sumarno gledajući, medicinska skrb kakvoj težimo u sebi ne bi trebala biti svedena samo na nominalno poštivanje profesionalnih normi.

Budući da su zdravstveni radnici pozvani služiti ranjivim ljudima, potrebno je da pri ophođenju s njima odišu karakteristikama liječničkoga personalizma antropološke medicine, primjenom iznimne moralnosti, humanosti i empatije. U tom kontekstu, Campbell et al (2007, 432) opisuju »ideal etičkoga liječnika kao nekoga tko je predan dobrobiti pacijenata, posjeduje sposobnost da se nosi sa složenošću i neizvjesnošću, te bi bio empatičan i vrijedan povjerenja«, uz ostale poželjne kvalitete stručnjaka koje uključuju integritet, poštenje, samopožrtvovnost, sposobnost jasnoga komuniciranja, temeljitost i predanost kvaliteti (Mase-lla, 2007).

Medutim, iz užih se krugova struke primjećuje stanovita kritika, kako se Hrvatski stomatolozi svaki dan suočavaju s nizom etičkih i moralnih dvojbi koje se redovito pretvaraju u višestruki sukob interesa.¹

Primjećuje se i stanovita kritika da »postojeći sustav profesionalnog odgoja i socijalizacije stomatologa u Hrvatskoj, pa i stručno (kontinuirana) izobrazba koje zahtijeva Hrvatska komora dentalne medicine, ne pružaju stomatolozima dostatna znanja i vještine za uspješno rješavanje neizbježnih sukoba interesa [...] Taj veliki nedostatak normativnog, deontologijskog i etičkog sustava moguće je nadoknaditi dodatkom posebnog poglavlja koje bi bilo posvećeno toj važnoj tematici [...] Time bi se znatno pridonijelo pojedinačnom i kolektivnom profesio-

1 Među neetičnim ponašanjima registrirani su slučajevi nepotrebnih provođenja defanzivne ili obrambene medicine, naručivanja pretraga i postupaka pretjeranoga ili neprikladnoga liječenja, obmanjivanja klijenta, prakticiranja stomatološkoga paternalizma neuvažavanjem pacijentove autonomije, neprovedba društvene pravednosti i pristupačnosti oralne zdravstvene zaštite, zloporabe položaja, korumpiranosti zdravstvenih usluga, nepreuzimanja odgovornosti za pogreške i propuste zdravstvenih djelatnika u dijagnozi i terapiji, nepoštenja u relaciji pacijent–liječnik ili međukolegijalnoj relaciji suradnika, stigmatizacija pacijenata, narušavanja načela tajnosti i povjerenja, problemi privatiziranoga i politiziranoga zdravstva, zloraba terapije opioidima i brojna druga.

nalnom zadovoljstvu, pa i dobrom glasu i ugledu profesije u hrvatskoj i europskoj javnosti, među pacijentima i u društvu općenito» (Cerjan Letica, 2010, 103).

U realizaciji navedenoga mogu se smatrati dragocjenim inicijative permanentnoga usavršavanja u etici dentalne medicine, organizacijom međunarodnih kongresa. Dosadašnjim se skupovima apostrofiralo kako zdravstveni djelatnik ne bi smio, ulazeći u prostorije zdravstvenih ustanova, izostaviti etički dio svoje osobnosti, primjenjujući samo znanstvene i profesionalne aspekte stomatološkoga djelovanja.

Svaki se zdravstveni djelatnik pri ulasku u svoju profesiju obvezuje na promicanje dostojanstvenoga i odgovornoga ponašanja te poštovanje propisa, pravila struke, kodeksa medicinske etike i deontologije. Dužan je suzdržavati se od svake aktivnosti koja nije spojiva s ugledom, dostojanstvom i neovisnošću liječničkoga zvanja. U procesu donošenja odluka i izbora odgovarajućega liječenja treba biti odlučan, samostalan, postupati sukladno najnovijim spoznajama i standardu struke (Juras, 2014, 626). Hitne, dramatične i krizne situacije s kojima se nerijetko susreću zahtijevaju ispravno etički formiranu savjest, emocionalnu zrelost, stabilnost, odgovornost i ozbiljnost, za koje je bitna karakterna izgrađenost: etikom vrlina (Pellegrino i Thomasma, 1996).

Tu profesionalnu odgovornost neprestano naglašava i potiče bioetika, budežnjem etičke svijesti, posebno na polju biomedicinskih znanosti, koje je potrebno regulirati i biopravom, utemeljenim na medicinskoj deontologiji dobre kliničke prakse, kako bi se očuvala moralnost i bioetičnost liječničkoga djelovanja.

3. Liječnički poziv i odnos prema medicinskoj deontologiji i biopravu

Gledajući kroz prizmu liječničkog odnosa prema medicinskoj deontologiji i biopravu, dentalna je medicina razvila vlastite standarde ponašanja za svoje članove. U Hrvatskoj je na snazi Zakon o dentalnoj medicini i Statut Hrvatske stomatološke komore, koje uz profesionalna načela jednaku obligatornost nameću poštivanju etičkih načela i u velike se podudaraju s temeljnim odrednicama etičkih načela u stomatološkoj praksi.

»Medicinska etika i deontologija jedan su od temeljnih principa i pravila rada svakog liječnika i predstavljaju kamen temeljac kojima se regulira rad liječnika. Temeljna spoznaja o poštovanju i primjeni medicinske etike i deontologije u svakodnevnom radu svih liječnika, razvija se i utvrđuje povjerenje pacijenata u liječničku profesiju. To je neobično važno poštivati, njegovati, cijeniti, ali i novelirati sukladno brojnim promjenama i događanjima, kako u cjelokupnom društvu, tako i u zdravstvenom sustavu« (Orlić, 2012, 17) ažuriranjem bioprava.

Deontologija predstavlja znanost o dužnostima na području znanstvenoga medicinskoga istraživanja, konkretne liječničke prakse i odnosa liječnika te ne obuhvaća samo etička načela, nego i pravne propise koji su u vezi s liječničkim zvanjem.

No, nedorečenošću deontološke regulative unutar velikoga medicinskoga napretka postupno dolazi do banaliziranja nedosljednih legislativnih odrednica i

dekadencije temeljnih postavki humanističkoga djelovanja, što u konačnici generira brojna iskušenja u današnjem zdravstvu.

Ideološkim kolebanjem, biopravnim zaostajanjem, legislativom ili depenalizacijom permisivnoga zakonodavstva na području zdravstva, inercijom pravilnika protokolarne prakse, političkim uplitanjem, gospodarskim stagniranjem, socijalnim raslojavanjem i dr. pojedinci unutar sektora zdravstva profitiraju u politizaciji položaja, uvodeći nejednakost socijalnoga pristupa i klasnu stigmatizaciju pacijenata, pogodujući subjektivnim interesima određenih manjina, izostavljajući temeljna načela općega etičkoga univerzalizma na širi društveni plan.

Profesorica Belicza (2012, 144) u tom kontekstu ističe kako je »zamjetna disproporcija između deklariranih, općeprihvaćenih, univerzalnih, međunarodnih, europskih i nacionalnih postulata etičkih i deontoloških principa, zakonski novo definiranih nacionalnih i ustavom zajamčenih ljudskih prava, sučeljenih s nizom međunarodnih medicinsko–pravnih regulativa u području biomedicine i zdravstva, uključujući prava pacijenata s jedne strane, te raspoloživih–znatno ograničenih materijalnih sredstava i anticipirane strategije nacionalne zdravstvene politike, u konstelaciji privatizacije, intenzivnije reorganizacije zdravstvenog sustava, s druge strane.« Tomu možemo još dodati i socijalno–distributivnu problematičnost privilegirane dostupnosti medicine, sukladno platežnoj moći klijenta, podržanošću privatnoga osiguranja ili VIP statusnoj reprezentativnosti pacijenta.

U našem je društvu zamjetna i inercija na razini ratifikacije određenih biopravnih dokumenata proklamiranih od strane Svjetske zdravstvene organizacije, UN–a, Unesca i ostalih bioetičkih dokumenata. Doktrinarnim izuzećima ili pak njihovim nedosljednim strateškim direktivama otvara se prostor podložnosti neetičkim radnjama suvremenih medicinskih dostignuća, čime se nadilaze dosad uvriježene koncepcije bioetičkoga postupanja u zdravstvenom djelovanju.

U pokušaju političkoga i društvenog dodvoravanja liberalistički *pro choice* orijentiranim legalizacijama, činjenica je da i svojevrсни medicinski zahvati kojima se manipulira ljudskim životom teže u kolektivnoj svijesti izgubiti oznaku zločina te preuzeti oznaku autonomno proklamiranoga prava, zakonski priznatih od strane države i izvršavanih od strane zdravstvenih djelatnika, sankcioniranih apelom na objekciju savjesti. Kao pozadina toga paradoksa duboka je kriza mentaliteta i kulture, koja zahvaća u same temelje etike, čovjekovih osnovnih prava i dužnosti (EV 8–12).

Zato se čovjek mora dokazati kako je sposoban identificirati vrijednosti u svojem osobnom i profesionalnom životu. Da bi se profesija živjela i provodila bioetički korektno, nije dovoljno samo biti stručno kompetentan i poštivati nužne etičke kodekse. Dobar liječnik ne prosuđuje se samo po tom što poštuje deontološke zakone struke, nego zbog toga što slijedi i one moralne norme koje mu nalaže njegova osobna (etički formirana) savjest.

4. *Moralno–vrijednosni integritet zdravstvenoga djelatnika*

Osim tehničke i profesionalne kompetentnosti te poznavanja deontoloških normi, zdravstvenog djelatnika obvezuje i moralna odgovornost. Stoga se od liječnika zahtijeva da bude osoba kompetentna i na području etike i morala (Barragan, 2002, 23).

Za dobro odvijanje biomedicinske profesije važna je znanstvena nadležnost, ali i liječnikova moralna izgrađenost utemeljena na etici vrlina, koja bitno utječe na kvalitetu njegova rada primjenom karakternih osobina: poštenje, empatijska samilost, savjesnost, vjernost, povjerljivost i filantropija. U tom kontekstu, Kodeks medicinske etike i deontologije (HKDM, 2019, čl. 1, st. 4–6) sugerira da je liječniku »časna dužnost svoje životno usmjerenje i struku posvetiti zdravlju čovjeka. Svim svojim sposobnostima čuvat će plemenitu tradiciju liječničkog poziva održavajući visoke standarde stručnog rada i etičkog ponašanja prema bolesniku i njegovim bližnjima te zdravim osobama. U svojem će djelovanju čuvati ugled i dostojanstvo liječničkog staleža. Svoje znanje i umijeće uvijek će odgovorno primjenjivati u skladu s načelima Kodeksa.«

Vrijednosni vid integriteta liječnika, osim kroz tradicionalnu Hipokratovu zakletvu, također se jednako jasno očituje i u Helsinškoj deklaraciji Svjetskoga medicinskog udruženja. Ona se isto tako zalaže za to da liječnik uvijek bude svjestan kako je dužan braniti svoju savjest i postupati po njenom uvjerenju (Vuletić, 2019). U pripomoć mu dolaze deontološki kodeksi koji ga štite od konfliktnih društveno–političkih pritisaka.

Upravo u namjeri da osigura kliničku neovisnost i stručni integritet liječnika, Svjetsko liječničko udruženje (WMA) u Edinburghu je 2001. donijelo Deklaraciju o pravima liječnika. U prilog strukovnoj autonomiji, Svjetsko liječničko udruženje priznaje važnost neovisnosti i profesionalne slobode liječnika. Stoga je pravo liječnika da nastoji očuvati integritet svoje profesije, ne dajući se zavesti društvenim ideologijama ili kolebljivom politikom. Njegova profesionalna aktivnost treba biti izraz njegove osobne prirode, težnje za postignućem ispravno motiviranih ciljeva.

Napose su katolički zdravstveni djelatnici pozvani živjeti svoja moralna, etička i vjerska načela, kako u privatnom životu, tako i u profesionalnom pozivu. Kroz prizmu vjerničkoga poslanja, to je odaziv na transcendentni zov misije apostolskoga poslanja. Zato s predanjem i ljubavlju liječiti i njegovati bolesnika znači ispuniti božansku misiju, koja jedina može motivirati čovjeka na toliko nesebično djelovanje, potpunu raspoloživost i vjerodostojnost (Komadina, 2016, 633). Oni su u svojem profesionalnom djelovanju dužni ne samo odgovorno slijediti etičke kodekse, bioetičke protokole i jurisprudencijske normative medicinske deontologije, nego su odgovorni i prema Bogu, koji im je uputio poziv vjerno svjedočiti uzvišene vrijednosti.

Zaključak

U namjeri nadilaženja nepodložnosti, neprofesionalnim i neetičnim diskreditacijskim i moralno destruktivnim izazovima potrebno je revalorizirati temeljno karakterno, savjesno utemeljenje etike vrline, koja će uspjeti produhoviti karakter i transcendirati nepodmitljiv kršćanski identitet u pokušaju očuvanja bioetičkoga, deontološkoga, profesionalnoga i moralno vrijednosnoga integriteta liječničkoga djelovanja.

Zdravstveni djelatnik, kao jedna od glavnih moralnih vertikala u društvu, u svojem pozivu mora izgrađivati vrijednosno integrirane stavove na etici vrline liječničkoga personalizma i antropološki usmjerene medicine, prema kojoj će donositi svoje odluke i temeljiti odnose na ispravnim neospornim vrijednostima socijalnih krjeposti, utjelovljujući u sebi vrline dobrog Samaritanca (Lk 10,25–37) da budemo i ostanemo »čuvari i službenici ljudskoga života« te »dostojni poziva, kojim smo pozvani« (Ef 4,1).

U realizaciji navedenoga neminovno je nužna sustavna permanentna izobrazba liječničkoga obrazovanja o etici i medicinskom biopravu u konstelaciji društveno–političkih, gospodarskih i zdravstvenih reformi, temeljena na načelima humanosti, moralnosti, bioetičnosti i dobre kliničke prakse medicinske deontologije.

Literatura

- ADA (2023). American Dental Association, *Principles of Ethics and Code of Professional Conduct: With official advisory opinions revised to March 2023*. Chicago: American Dental Association. https://www.ada.org/-/media/project/ada-organization/ada/ada-org/files/about/ada_code_of_ethics.pdf (21.7.2023.)
- Barragan, Javier L. (2002). Identitet katoličkog liječnika. *Glasnik Hrvatskoga katoličkoga liječničkog društva*, 12(3–4), 13–24.
- Beauchamp, Tom L.; Childress, James F. (1989). *Principles of Biomedical Ethics*. New York: Oxford University.
- Belicza, Biserka (2012). Etika i medicinsko pravo u trajnoj izobrazbi liječnika. U: G. Ivanišević i S. Fatović–Ferenčić (ur.), *Bioetičke teme*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Bošković, Zvonko (2007). *Medicina i pravo*. Zagreb: Pergamena.
- Campbell, Alastair V.; Chin, Jacqueline; Voo, Tek–Chuan (2007). How can we know that ethics education produces ethical doctors? *Medical Teacher*, 29, 431–436.
- Cerjan Letica, Gordana (2010). Piramida profesionalne i poslovne odgovornosti u hrvatskoj stomatologiji. *Acta Stomatologica Croatica*, 44(2), 101–109.
- Childress, James F. (1989). The normative principles of medical ethics. U: R. M. Veatch (ur.), *Medical Ethics* (str. 29–56). Boston: Basic Books.
- Cowpe, J. et al. (2010). Profile and competences for the graduating European dentist — update 2009. *European Journal of Dental Education*, 14, 193–202. https://adee.org/sites/default/files/tfi_profile_competence_2010.pdf (21.7.2023.)
- EV. *Evangelium vitae*. (25. ožujka 1995.) Ivan Pavao II., *Evangelium vitae: Evandjelje života: Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2003.

- Furlan, Mosé (2004). Etica professionale. U: S. Leone i S. Privitera (ur.), *Nuovo Dizionario di Bioetica*. Roma: Edizioni Dehoniane.
- GDC (2015). General Dental Council, *Standards for Education: Standards and requirements for providers*. London: General Dental Council. <https://www.gdc-uk.org/docs/default-source/quality-assurance/standards-for-education-%28revised-2015%29.pdf> (21.7.2023.)
- HKDM (2019). Hrvatska komora dentalne medicine, Kodeks dentalne etike i deontologije, *Narodne novine*, 67.
- Juras, Damir (2014). Disciplinska odgovornost liječnika. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 51(3), 625–627.
- Komadina, Ante (2016). Uloga duhovnosti u liječenju i djelovanju zdravstvenih djelatnika. *Crkva u svijetu*, 51(4), 615–638.
- Masella, Richard S. (2007). Renewing professionalism in dental education: Overcoming the market environment. *Journal of Dental Education*, 71(2), 205–216.
- Matulić, Tonči (2002). Vrijednosti u bioetičkom obrazovanju. *Metodički ogledi*, 9(1), 17–43.
- Orlić, Dubravko (2012). Medicinska etika i deontologija u Hrvatskom liječničkom zboru. U: G. Ivanišević i S. Fatović–Ferenčić (ur.), *Bioetičke teme*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Ozar, David T.; Sokol, David J. (2002). *Dental Ethics at Chairside: Professional Principles and Practical Applications*. Washington: Georgetown University Press.
- Pellegrino, Edmund D.; Thomasma, David C. (1996). *The Christian Virtues in Medical Practice*. Washington: Georgetown.
- Pozaić, Valentin (1998). *Čuvari života: Radosti i tjeskobe djelatnika u zdravstvu*. Zagreb: Filozofsko–teološki Institut Družbe Isusove.
- Reich, Warren T. (1978). *Encyclopedia of Bioethics: Volume 1*. Londob: Macmillan.
- Vuletić, Suzana (2019). Savjest kao Božji dar čovjeku u kontekstu kulture života. *Diacovensia*, 27(4), 589–613.
- Williams, John R. (2007). *Dental Ethics Manual*. Chemin du Levant: FDI World Dental Federation. https://www.fdiworlddental.org/sites/default/files/2020-11/1-fdi_dental_ethics_manual_1st_edition_2007.pdf (21.7.2023.)

The Bioethical–Deontological, Professional and Moral Integrity of Medical Practice

Suzana Vuletić*, Aleksandar Včev**

Summary

Once marked as a noble scientific discipline, contemporary biomedicine has been accused of neglecting moral–bioethical issues. The practice of biomedicine has suffered apparently due to progressive technological exhibitionism: it has been eroded by the depersonalization and routinization of the humanistic approach and infected by the metastases of utilitarian ethics.

Due to the confusion caused by bioethical pluralism, moral relativism and the anomie of legal normativism, a certain deviation from normative mandatory principles is evident in the field of medicine, and these are compromising the professional and ethical integrity of the medical profession.

Because of the vagueness of deontological norms, medical progress — which has been enormous — has seen the gradual trivialization of legislative guidelines — which are inconsistent — and a decadence of the fundamental principles of the humanistic approach in health care today. This opens the space for susceptibility to un/ethical actions which is made possible through modern medical achievements and allows for the inequality of social access as well as the stigmatization of patients according to their social class, thus discarding the basic principles of general ethical universalism and denying accessibility of health service subsidiarism on a wider social plane.

In order that the in/sensitive, un/professional and un/ethical discreditation and the morally destructive challenges posed to medical practice may be overcome, one must reevaluate the fundamental character of medical professionalism and the foundedness of virtue ethics in conscientiousness, such that the field of medicine may be infused with the spirituality of an unbribable Christian identity which would safeguard the bio–ethical, deontological, professional and moral integrity of healthcare givers.

Keywords: healthcare; bio–ethics; medical deontology; moral responsibility; dental ethics

* Prof. Suzana Vuletic, Ph.D.Sc., Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology. Address: Petra Preradovića 17, 31400 Đakovo, Croatia.
E–mail: suzanavuletic007@gmail.com

** Prof. Aleksandar Včev, Ph.D.Sc., M.D., Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Dental Medicine and Healthcare. Address: Crkvena 21, 31000, Osijek, Croatia.
E–mail: aleksandar.vcev@fdmz.hr

The article is an expanded and revised version of the lecture held at the *Second International Congress of Ethics in Dental Medicine*, organized by the Croatian Christian Society of Dental Medicine and the Croatian Dental Chamber in Zagreb on September 2–3, 2022.